

Erik Olin Wright profesor je sociologije na University of Wisconsin u Madisonu, SAD. Njegove studije o društvenim klasama međunarodno su priznate, dok je on ključna osoba marksističke klasne analize u svijetu. Nažalost, njegova djela, koliko nam je poznato, još nisu prevedena na hrvatski, iako su njegove već klasične studije *Class, Crisis and the State*, *Classes and Interrogating Inequality* prevedene na mnoge jezike te su osnovna literatura za bilo koji ozbiljniji studij socijalne stratifikacije. Olin Wright idejni je začetnik i voditelj Projekta realnih utopija koji je, s obzirom na okupljene znanstvenike, već dugi vijek i original pristup društvenoj teoriji i praksi, jedan od najzanimljivijih akademskih projekata u društvenim znanostima danas. Profesor Wright je, prilikom našeg susreta u Madisonu sredinom 2004. velikodušno pristao na razgovor, te pažljivo i iscrpno odgovorio na naša pitanja o Projektu, suvremenoj marksističkoj tradiciji i svom akademsko-intelektualnom angažmanu.

priredio: Valerio Baćak

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

Diskrepancija: Jedno od vaših presudnih formativnih iskustava, kako ga opisujete u svom autobiografskom eseju iz 2003., bio je seminar kojeg ste vodili na *Berkeley Theological Union*, naziva *Utopia and Revolution*. Smatrate li to iskustvo rođenjem Projekta realnih utopija (*Real Utopias Project*) i možete li ukratko opisati razvoj vašeg interesa za “realne utopije” uopće?

Erik Olin Wright: Ranih 1970. bio sam student na Unitarnom bogoslovnom fakultetu. Poput mnogih mladića tog vremena, protivio sam se ratu u Vijetnamu i, da izbjegnem novačenje, upisao sam se u sjemenište s obzirom na to da su ljudi koji su studirali za vjersku službu bili izuzeti od regrutacije. Za vrijeme svog boravka ondje, bio sam aktivan u ljevičarskim krugovima- antiratnom pokretu i pokretu za prava zatvorenika. I, kao dio svog studija organizirao sam s nekoliko drugih politički osviještenih studenata, intenzivan seminar na temu “Utopija i revolucija”.

Postoji, bez sumnje, snažan kontinuitet u mojim intelektualnim i političkim preokupacijama od ranih sedamdesetih do danas. Ostajem odan istim fundamentalnim vrijednostima- radikalnoj demokraciji, jednakosti i potrazi za institucionalnim aranžmanima koje promoviraju ljudski razvitak. I nastavljam promatrati postojeće institucije kao one koje sputavaju te vrijednosti. Briga o zamišljanju alternativa postojećim institucijama izrasta iz tih vrijednosti i uvjerenja. Seminar o Utopiji i revoluciji koji sam organizirao 1971. odražavao je te brige kao što to čini moj rad na Projektu realnih utopija. Dakle, na neki način, nije toliko da je ovo rano iskustvo bilo “rođenje” mog današnjeg rada, već, radije, oba izrastaju iz iste široke agende.

Diskrepancija: Na koje se načine vaša marksistička intelektualna pozadina kao teorijska okosnica odražava na Projekt realnih utopija?

Erik Olin Wright: Projekt realnih utopija je, u određenom smislu, odgovor na bitan problem unutar marksističke tradicije. Radi se o sljedećem: marksizam je, prije svega, emancipatorska kritika kapitalizma. On identificira niz opresija i šteta generiranih kapitalističkim odnosima i dinamikama te zatim iznosi neobičnu tvrdnju da se te štete mogu eliminirati ako se kapitalizam radikalno transformira. Ova vrsta systemske, radikalne kritike temeljnih društvenih struktura zahtijeva golem imaginativni skok: kako je moguće da se osnovne društvene institucije, koje se čine tako prirodnima većini ljudi, radikalno promjene bez generiranja kaosa i masivnih, izopačenih posljedica. Smatram da postoje tri osnovna načina kako radikalni kritičari opresije mogu izgraditi uvjerljiv slučaj da su alternative moguće:

1. *Ne brini za to.* Ljudi su spremni povjerovati u razne ne-vjerojatne stvari. Čeznutljivo razmišljanje snažan je psihološki proces. Ako ništa drugo, religija nas je naučila da su ljudska bića spremna snažno vjerovati u najfantastičnije ideje na temelju nikakvih dokaza i najnedokučivijih oblika rasuđivanja. "Želja je roditelj misli". Postoji struja u marksističkoj tradiciji koja, u osnovi, postupa na ovakav način, a koja bi se mogla nazvati mesijanskim marksizmom.
2. *Razvij znanstvenu teoriju budućnosti koja sadrži kvazideterministička predviđanja radikalnih alternativa.* To je bilo Marxovo rješenje. Historijski materijalizam jest, prije svega, što bi se moglo nazvati teorijom povijesti budućnosti. Strategija je bila sjajna, iako u konačnici nezadovoljavajuća: razviti teoriju koja odlučno pokazuje da je kapitalizam, na duge staze, neodrživ, nereproduktivan oblik društvene organizacije. To je najvažnija parola Marxove političke ekonomije kapitalizma, ključni dio historijskog materijalizma. *Kapitalizam uništava vlastite uvjete postojanja.* Ono što je Marx pokušao učiniti u Kapitalu jest prikazati specifične mehanizme preko kojih su središnje kontradikcije kapitalizma kumulativno činile kapitalizam sve manje reproduktibilnim i, u konačnici, nemogućom društvenom formom. Ako tome dodate ideju o izranjanju povijesnih agenata- radnici organizirani kao kolektivna društvena sila u Marxovoj analizi- koji imaju interesa u egalitarnoj alternativni kapitalizmu i kolektivnu sposobnost da ga ugroze - tada stignete blizu teoriji vjerodostojne alternative. Blizu, ali ne sasvim, jer bi kapitalizam mogao uništiti sama sebe, a radnici bi mogli biti i moćni i zainteresirani za emancipatorsku alternativu, no egalitarna alternativa kapitalizmu također se može pokazati neodrživom. Jaz je popunjen stavom: "nužda je roditelj invenciji" i "gdje postoji volja, postoji i način". Ovo je jedna od najvećih ironija u marksizmu: vrlo deterministična teorija raspada kapitalizma kombinirana je, u velikoj mjeri, s voluntarističkom teorijom konstrukcije emancipatorske alternative.
3. *Razvij koherentnu, pozitivnu društvenu znanstvenu teoriju izvedivih alternativnih institucija ne pokušavajući predvidjeti vjerojatnost njihovog pojavljivanja.* Ideja je da se istraže alternativni dizajni institucija s obzirom na tri kriterija: prvo, do koje mjere bi institucionalni dizajn, u slučaju njegove implementacije, pridonio realizaciji emancipatorskih vrijednosti ove ili one vrste; drugo, na koje bi načine institucionalni dizajn mogao proizvesti izopačene nuspojave, te postoje li plauzibilne strategije da se s njima suoči; i treće, u slučaju implementacije, da li je institucionalni dizajn održiv, generira li socijalnu dinamiku koja osnažuje, a ne sistematski podriva vlastite uvjete postojanja. Ja tu strategiju nazivam

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

zamišljanjem realnih utopija: “utopije” utoliko što je agenda utemeljena na viziji emancipatorske društvene promjene; “realna” utoliko što se analiza okreće oko institucionalne izvedivosti. To je širom otvorena teorijska i empirijska agenda. Ona uključuje istraživanja teorijskih prijedloga koji nemaju nikakve izravne primjere u stvarnom životu kao ni empirijske slučajeve u kojima su se napori konstrukcije, ne samo zamišljanja, realnih utopija zbili. Premisa ove treće strategije jest da dok god postoje realne granice za mogućnosti ostvarenja emancipatorske budućnosti koje ne mogu biti nadidene samo aktom volje, te granice nisu uspostavljene nezavisno od naših uvjerenja o tome što je moguće. Iako je netočno da “gdje postoji volja, postoji i način”, ipak je činjenica da bez “volje” mnogi “načini” postanu nemogući i zamišljanje realnih utopija je dio procesa stvaranja volje za promjenu.

Kada sam započeo svoju akademsku karijeru ranih sedamdesetih, osjećao sam da je druga od ove tri strategije obećavajuća i umnogome sam prihvatio šire konture tradicionalnog marksističkog pogleda na budućnost: kapitalizmu je bilo suđeno da ga uništi vlastita dinamika, time čineći stvaranje nekakve alternative kapitalizmu neizbježnom. Socijalizam se činio plauzibilnim jer je tada postojao konkretni povijesni primjer Sovjetskog Saveza koji je, iako je većina američkih marksista bila jako kritična prema njegovom autoritarnom političkom sustavu, demonstrirao da je netržišna, nekapitalistička ekonomska struktura moguća. Poput mnogih drugih vjerovao sam da bi radikalna demokratizacija sovjetskog sustava uklonila njegove najgore mane i da bi se konstrukcija robusnog demokratskog socijalizma snažno mogla osloniti na eksperimentalni voluntarizam pristupa gdje-postoji-volja-postoji-i-način. I tako, od samog početka svog rada nikad se, zapravo, nisam brinuo o ostvarivosti socijalizma, već samo o mogućnostima njegova političkog *postignuća*.

Kasnih osamdesetih ta perspektiva u koju sam bio uvjeren više se nije činila vjerodostojnom. Tri su se stvari promijenile. Prvo, zbog napredaka ostvarenih u raspravama unutar marksizma, središnji argument klasičnog historijskog materijalizma - da kapitalizam nužno uništava vlastite uvjete postojanja - nije se više činio uvjerljivim. Drugo, raspad Sovjetskog Saveza i drugih komandnih ekonomija potkopao je empirijski slučaj koji je išao u korist izvedivosti i održivosti radikalno egalitarnih alternativa kapitalizmu. I treće, teorijski napreci u našem razumijevanju problema institucionalnog dizajna netržišnih ekonomskih sustava, umanjili su moje uvjerenje da je sveobuhvatni socijalizam moguć. Moja se kritika kapitalizma ipak, ako ništa drugo, produbila sedamdesetih i osamdesetih godina i osjećao sam još snažnije da je kapitalizam jezgra društvenog sustava koji ljudima nanosi veliku štetu i nepravde. Prema tome, da utemeljim tu kritiku, osjetio sam da je potrebno da premjestim svoje energije s druge na treću strategiju teoretizacije emancipatorskih alternativa. Projekt realnih utopija stoga zadržava marksističku kritiku kapitalizma pri čemu pokušava riješiti teorijske propuste u tradicionalnom marksističkom načinu shvaćanja alternative.

Diskrepancija: Izjavili ste da je ovih dana u modi biti post-marksistom. Zbog čega to smatrate i vidite li mogućnost za eventualno “vraćanje u život” marksizma u društvenim znanostima?

Erik Olin Wright: Izraz “u modi” je, dakako, retorička fraza. Ona sugerira da usvajanje izraza odražava određenu vrstu pomodne intelektualne površnosti u kojoj se slijedi moda radije nego da se problemi duboko i ozbiljno promisle. Ova izjava nije fer od mene, barem ne kao opća karakterizacija intelektualnih strujanja. Za mnoge ljude opis sebe kao “post-marksiste” jednostavno je način da se izrazi kontinuirana odanost nekim vrijednostima ili širim idejama

unutar marksizma bez prihvaćanja onog što se smatra njegovim određujućim doktrinama. Post-marksizam bio je način na koji su oni koji su se jedno vrijeme identificirali s marksizmom mogli elegantno povući iz te tradicije bez da naglo postanu glasni anti-marksisti u političkom smislu 1950. Stoga, mislim da sam bio malo preoštar kad sam upotrijebio izraz “u modi”. Ostavivši na stranu retoriku, danas, sredinom 2004., vjerojatno više nije ispravno reći da je “u modi” za bilo koga da sebe nazove “post-marksistom”. Da bi bio u modi, sam marksizam bi trebao biti među glavnim opcijama unutar znanstvenog područja. Danas, nakon što marksizam više nije glavna struja u teorijskom spektru kritičke misli, manja je potreba za takvim samoopravdanjem i sve se manje ljudi suočava s problemom nalaženja etikete te vrste za sebe.

Postoje li razumni izgledi za “vraćanje u život” marksizma u društvenim znanostima? Ovo pitanje zahtijeva nekoliko komentara. Prvo, postoji problem sa samim *pojmom* “marksizam”: uvijek je postojala duboka tenzija između ovakvog određenja teorijske tradicije i društvene znanosti. “Izam” je doktrina, struktura mišljenja koja generira odgovore na pitanja. Znanost, bilo društvena ili prirodna, jest intelektualna praksa u kojoj je prihvaćena mudrost uvijek provizorna, a istine nesigurne. Oduvijek je činjenica da je marksizam kao društvena znanost bio nazvan po osnivaču tradicije bila na teret njegovom statusu. Nitko, na koncu, ne zove fiziku devetnaestog stoljeća newtonizam i jedini ljudi koji nazivaju evolucionarnu biologiju “darwinizam” su religiozni kritičari teorije postanka (takozvani kreacionisti koji žele tretirati darwinizam i kreacionizam kao dvije konkurentne doktrine). Marksizam je često degenerirao u marksologiju (studiju Marxovog rada) ili čak marksatriju (obožavanje Marxa). Upravo sam iz ovih razloga uvijek preferirao nezgrapniji izraz “marksistička tradicija” u odnosu na izraz *marksizam*, kao način identifikacije tog idejnog korpusa.

Što se tiče “vraćanja u život” suštine marksističke tradicije, to ovisi upravo o onome što netko definira kao tu suštinu, kao ključne ideje koje definiraju sadržaj marksističke tradicije. Ako “marksizam” znači sveobuhvatna paradigmatska teorija povijesti koju je moguće svrstati pod rubriku “historijski materijalizam” i koja uključuje glavne Marxove tvrdnje o smjeru kapitalizma u budućnosti, onda mi se ne čini vjerojatnim da će se marksizam kao takav “vratiti u život” u društvenim znanostima. Ako, međutim, identificiramo jezgru marksističke tradicije kao anti-kapitalističku društvenu teoriju usidrenu u klasnoj analizi oblika kapitalističke opresije i eksploatacije te normativno pozicionirajući socijalizam kao put ka emancipatorskoj alternativi kapitalizmu, onda sam mišljenja da su izgledi za eventualno oživljavanje marksizma dobri. Mi živimo u doba kapitalističkog trijumfalizma u kojem se vizija fundamentalne alternative čini neozbiljnom; ali kapitalizam nastavlja nanositi veliku štetu ljudima i njegovi institucionalni aranžmani nastavljaju ometati mogućnosti ekspanzivnog ljudskog napretka. Klasna struktura nastavlja biti jednim od temeljnih sastojaka tih institucionalnih aranžmana i transformacija klasne strukture jest jedan od osnovnih uvjeta za ostvarenje društvene emancipacije. Društvena je Znanost središnja arena za organiziranje koherentne kritike tih opresija i mogućnosti njihova nadvladavanja i marksizam će, u ovom širem smislu, nastaviti biti središnji izvor ideja i prijedloga.

Diskrepancija: Biste li se složili da postoji široko raširena “lagodna samodopadnost” među suvremenim društvenim znanstvenicima koja potiče njihovo udaljavanje od praktičnih problema vezanih uz progresivnu društvenu promjenu, čineći ih “preokupiranima analitičkim rigorom na račun političke relevantnosti”?

Erik Olin Wright: Iskreno ne mislim da danas postoji više “lagodne samodopadnosti” nego

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

u prijašnjim vremenima. U svim vremenima (i vjerojatno skoro većini mjesta) većina društvenih znanstvenika su profesionalci više nego angažirani intelektualci i bave se svojim poslom u popriličnoj izoliranosti. Ali je također slučaj da su oni većinu vremena i značajni aktivistički glasovi, posebno u podučavanju, ali i u pisanju. Naravno da postoje usponi i padovi u *javnoj vidljivosti* društvenih znanstvenika u borbama za progresivnu društvenu promjenu, ali često to ima više veze s načinom na koji mediji reprezentiraju intelektualni svijet, nego što ima veze sa samim akademskim radom znanstvenika. Ja mislim, na primjer, da se veći broj sociologa identificira s ljevicom danas nego što je to bilo slučaj u šezdesetima, da oštro kritiziraju društvene nejednakosti i da na jedan ili drugi način orijentiraju svoj istraživački rad i podučavanje prema društvenoj kritici. Jedan pokazatelj toga jest da se 1968., kada su članovi Američkog sociološkog udruženja glasovali na referendumu o ratu u Vijetnamu (mislim da je 60% glasovalo protiv) omjer je više-manje odražavao opći omjer u stavu američke javnosti u vezi rata. 2003., neposredno nakon početka rata u Iraku održan je sličan referendum, koji je prošao sa 70% spram 30%, u vrijeme kada je američko javno mnijenje bilo vjerojatno 60/40 u korist rata. Američka sociologija radikalizirala se u odnosu prema društvu i, općenitije gledajući, mislim da su američki društveni znanstvenici, ako ništa drugo, u prosjeku politički angažiraniji danas nego što su bili u prošlosti.

Diskrepancija: U svom općem pregledu Projekta realnih utopija iz 1999. ustvrdili ste da: “Danas živimo u svijetu u kojem su radikalne vizije radije ismijavane nego uzimane za ozbiljno. Zajedno s postmodernističkim odbacivanjem ‘velikih priča’, prisutno je i ideološko odbacivanje velebnih nacrti čak i od onih na ljevici političkog spektra”. Očigledno referirajući na Jean Francois-Lyotarda i intelektualni krug zasnovan oko njegovih ideja, implicirate da su postmoderne inicijative unutar društvenih znanosti zapravo zapreka radikalnoj društvenoj promjeni. Što vidite kao glavne slabe točke postmodernizma u društvenom teoretiziranju?

Erik Olin Wright: Postmodernizam, poput svake druge intelektualne tradicije, jest heterogen. To je rubrika pod koju je smještena široka raznolikost ideja i stilova rada. Neka strujanja koja sebe identificiraju postmodernima potaknula su mnoge zanimljive i važne ideje o dilemama i dinamici suvremenog društva. Na primjer, dobra je ideja da su za mnoge ljude danas identiteti mnogo više fluidni i razlomljeni nego što je to bilo u prošlosti, s manje čvrstih uporišta. Svakako je to važna hipoteza vrijedna ozbiljnog empirijskog istraživanja i dotiče ključna pitanja političke strategije, kolektivne akcije, dilema vezanih uz društvenu promjenu itd. Da je postmodernizam bio samo niz provokativnih hipoteza koje su ušle u polje znanstvene debate, tada ne bih imao nikakvih ozbiljnih zamjerki njemu kao struji mišljenja (iako bi se, naravno, mogao ne slagati s nekim hipotezama). Ono što smatram problematičnim su dvije stvari. Prvo, ne sviđaju mi se pretjerane metateorijske tvrdnje mnogih postmodernista koje opovrgavaju druge struje u društvenoj teoriji i koje proklamiraju privilegirani pristup spram potrage za znanjem. (Naravno, to je duboka ironija s obzirom da je jedna od tema postmodernizma upravo opovrgavanje takvih velebnih isključivih tvrdnji.) Ta opovrgavanja često prizivaju prilično ekstremne oblike epistemološkog relativizma unutar kojeg su sva nastojanja da se utvrdi objektivna “istina” odbačena kao blesava ili, još gore, kao preruseni oblici opresije. Takav epistemološki relativizam je, po mojoj prosudbi, prilično pogrešno usmjeren i u konačnici je neprijateljski raspoložen prema nastojanjima da se društvena znanost upregne ka ciljevima društvene emancipacije. Drugo, imam snažne primjedbe na opskurantizam velikog dijela postmodernističkih tekstova.

Opkurantizam je grijeh dovoljno poznat u marksističkoj tradiciji, tako da ovo nije kritika samo postmodernizma. Bez obzira pojavljuje li se unutar marksističke tradicije ili unutar postmodernizma, opkurantizam podriva relevantnost društvene teorije za suvislu društvenu promjenu.

Diskrepancija: Gdje vidite presudnu vezu između teorije i prakse koja bi omogućila da ideje i koncepti stvoreni unutar intelektualne zajednice izniknu kao infrastrukturna podloga za praktične političke intervencije?

Erik Olin Wright: Ne znam kako odgovoriti na ovo pitanje na jedan apstraktan, opći način. Određeni mehanizmi pomoću kojih se ideje i akcija, teorija i praksa, mogu povezati značajno variraju historijski. I ova tema pokriva širok raspon problema: 1) otkuda pitanja dolaze? 2) s obzirom na naša pitanja, kako skupiti relevantne podatke da formuliramo smislene odgovore? 3) kako znamo da ono što radimo ima nekog *značaja*? Moje opće viđenje jest da ako je netko normativno posvećen progresivnoj društvenoj promjeni, onda je važno da je njegovo/njezino istraživanje, pisanje i podučavanje uklopljeno u društveni kontekst unutar kojeg praksa može utjecati na svako od tih pitanja, ali to nužno ne znači da je svaka osoba izravno angažirana u političkoj aktivnosti, da su svi istovremeno aktivisti. Ono što je presudno jest da su znanstvenici dio zajednice dijaloga, debate, komunikacije koja je angažirana u praktičnim naporima za realizaciju društvene promjene. To znači različite stvari u različitim vremenima i mjestima. Ponekad je to isključivo pitanje publiciranja na određenim mjestima. Nekad pak znači održavanje određenih vrsta kolegija, onih koji privlače studentske aktiviste. Katkad znači pohađanje određenih vrsta konferencija i javnih događanja. I, naravno, to može značiti i bivanje aktivnim sudionikom u pokretu za društvenu pravdu, izlazeći na kraj s problemom teorije i prakse u aktivističkom okruženju. Bitno je biti angažiran u dubokom dijalogu. (Ali: dijalog znači *slušanje*, ne samo govorenje). Dopustite mi da podijelim s vama dva slikovita primjera iz svog osobnog iskustva koji se odnose na pitanje veze između teorije i prakse. Sredinom osamdesetih držao sam poslijediplomski kolegij naziva "Klasa, država i ideologija". Kolegij je na prilično zahtjevan način proučavao središnje ideje i debate u suvremenom marksizmu. Veliki dio vremena trošio se na rigoroznu elaboraciju definicija koncepata i sitne detalje logike konstrukcije teorije upotrebom tih koncepata. Taj kolegij privlači studentske aktiviste od kojih se mnogi bore da u svojim životima spoje kontinuirani angažman u radikalnoj politici sa svojim akademskim radom. Otprilike u pola semestra jedna od studentica izjavila je na satu kako ona smatra našu preokupaciju apstraktnim konceptualnim i teorijskim problemima gubljenjem vremena. "Gdje je praksa?", pitala je. "Ovo je tako apstraktno, kakve to veze ima s pravim ljudima i pravim borbama?" To je pitanje potaknulo užarenu raspravu prilikom koje je većina studenata izrazila svoje nezadovoljstvo razinom teorijske apstrakcije u mnogim unaprijed predloženim tekstovima, kao i u mojim predavanjima. Nakon otprilike pola sata, stariji student s Kariba javio se za riječ. Taj je student s obzirom na svoje političko iskustvo i profinjenost bio jedinstven među svojim kolegama: bio je član radikalne ljevičarske vlade u Grenadi ranih osamdesetih prije nego je vojska Sjedinjenih Država izvršila invaziju na tu zemlju i svrgnula režim. Pomislio sam, "Sad sam u nevolji". Student je imao silan moralni legitimitet i osobnu karizmu i sigurno je bilo da bi ono što je on imao za reći bilo uzeto za ozbiljno od strane marksistički orijentiranih studenata sociologije na *University of Wisconsin*. Očekivao sam da će on stati na stranu studenata koji su željeli manje apstrakcije. Evo što je on, manje-više, rekao: "Da su revolucionarni vođe u Grenadi slušali ovaj kolegij bili bi sposobni nositi se s kontrakcijama i tenzijama za vrijeme krize puno efikasnije nego što su se zaista nosili. Ono što su oni trebali bila je sposobnost

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

jasnog mišljenja, na analitički rigorozan način, radije nego puka sposobnost dogmatske primjene formula. Nije lako učiti na vlastitim pogreškama. Bez dobre teorije možeš naučiti jedino krive lekcije”. Ne moram ni reći da mi je nakon njegovog istupa laknulo.

Drugi primjer zbio se 2003. nakon publikacije moje knjige s Archonom Fungom, “Produbljivanje demokracije” (*Deepening Democracy*). Knjiga je bila prevedena na španjolski u Kolumbiji i nakon toga upotrijebljena je kao temelj za seriju edukativnih radionica za lokalne demokratske aktiviste održanih na Nacionalnom sveučilištu u Bogoti. Pri kraju radionica Archon i ja smo sudjelovali u četverosatnoj video konferenciji s otprilike 400 aktivista. Mi smo mogli vidjeti publiku na velikom monitoru, dok smo sami bili projicirani na golemi ekran u Bogoti, te smo četiri sata odgovarali na široki dijapazon pitanja o vezi između našeg teorijskog i akademskog rada na području opunomoćenog participativnog upravljanja (*Empowered Participatory Governance*) i praktičnih dilema s kojima su se aktivisti u Kolumbiji suočavali.

Diskrepancija: Ima li mjesta za mikro-istraživanja u sociologiji, poput etnografije i etnometodologije, u kontekstu fabrikacije šire društvene promjene na makro razini?

Erik Olin Wright: Mikro-istraživanja esencijalna su za razumijevanje društvene promjene na makro razini. Nemoguće je zamisliti teoriju prepreka i mogućnosti za društvenu emancipaciju koja ne bi za ozbiljno uzela problem ljudskog djelovanja, a to nužno zahtijeva teorije i istraživanja na mikro razini. Stari i ponešto otrcan Marxov aforizam- “ljudi stvaraju vlastitu povijest, ali ne samo kako sami odaberu”- jest u biti o mikro-makro odnosu. Stvaranje povijesti identificira se s izborom, a to implicira razumijevanje ljudske subjektivnosti i strateških konteksta unutar kojih se te subjektivnosti pretvaraju u akciju.

Diskrepancija: Prije nekoliko mjeseci imali ste priliku govoriti u Donjem domu parlamenta u Velikoj Britaniji. Kakva je bila recepcija vaših ideja među britanskim političarima i vidite li mogućnost da takve nezavisne akademske konzultacije za političare postanu uobičajenije i utjecajnije?

Erik Olin Wright: Uglavno nisam razgovarao s političarima, već s političkim analitičarima asociranim s političarima i, u ovom specifičnom slučaju, s analitičarima labavo identificiranim s lijevo orijentiranim dijelom britanskih laburista. Glavni kontekst tog susreta bila je želja laburista da smisle neku temu za sljedeću izbornu kampanju i jedna od opcija za to bili su “građanska participacija” i “decentralizacija”. Ja sam u tom kontekstu bio pozvan da govorim o opunomoćenom participativnom upravljanju. Mahom je, mislim, za političko vodstvo to bio prilično površan način upoznavanja s participacijom, više simboličan nego stvaran. Ali među političkim analitičarima koje sam susreo, osjećao sam da su barem neki iskreno tražili nove ideje i nove načine osvježavanja političkog projekta laburista i izgledalo je kao da su ovaj rad na demokraciji našli provokativnim i relevantnim. Smatram li da takve konzultacije mogu postati uobičajenijima i utjecajnijima? Pa, prije svega, ova vrsta znanstvenog angažmana sociologa s političarima već je vrlo uobičajena. “*Policy Sociology*”- sociologija orijentirana prema javnoj politici, na jedan ili drugi način- jedna je od središnjih aktivnosti velikog dijela sociološkog rada. Ono što je bilo neobično u mom slučaju nije toliko sama intelektualna razmjena između političara i znanstvenika, već interes za Projekt realnih utopija. Ne očekujem da će se povećati broj poziva od strane političara da nauče više o takvim stvarima.

Real Utopias Project

Diskrepancija: Možete li zamisliti mrežu državnih agencija, neprofitnih organizacija i akademika/istraživača koja bi rukovala i podupirala decentralizirana nastojanja u rješavanju društvenih problema i progresivni institucionalni redizajn demokracija na globalnoj razini? Koje bi prepreke smatrali ključnima u realizaciji takove “globalizacije opunomoćenog participativnog upravljanja”?

Erik Olin Wright: Nemam plauzibilni scenarij za zaista globalizirani oblik opunomoćenog participativnog upravljanja (skraćeno OPU) ili barem intuitivni nacrt kako bi institucionalni dizajn takvog društvenog poretka izgledao. To, međutim, ne znači da OPU ne može postati globalni fenomen. Kao što moje iskustvo s aktivističkom video konferencijom u Kolumbiji ukazuje, postoji globalni interes za te ideje i jedan od pozitivnih efekata globalizacije bio je olakšanje globalne komunikacije i deliberacije o njima. To olakšanje komunikacije sigurno bi moglo pripomoći širenju ideja i informacija od strane NVO-a, znanstvenika i demokratskih aktivista, no to još uvijek ne konstituira realan institucionalni dizajn za globalni oblik opunomoćenog participativnog upravljanja.

Diskrepancija: Putem Projekta realnih utopija pokušavate inicirati stvaranje “afirmativne demokratske države”, države koja bi mogla igrati kreativnu i aktivnu ulogu u rješavanju društvenih problema odgovorajući na zahtjeve javnosti. Vidite li neku zemlju ili regiju u svijetu koja je već postigla tu razinu “demokratskog etatizma” i, ako ne, postoje li države koje su se barem približile tom idealu, time postajući model za druge?

Erik Olin Wright: Svaka demokratska država u kapitalističkim zemljama sadrži elemente “demokratske afirmativne države”. Uvijek i svugdje ti su elementi kombinirani s nedemokratskim elementima, s birokratskim hijerarhijskim sustavom i konvencionalnim stvaranjem demokratske politike. Afirmativna demokratska država utjelovljuje dva utemeljujuća principa: prvo, državna moć upotrebljava se kao protuteža moći kapitala i tržišta alokacijom socijalnih resursa i ljudskih nastojanja slijedeći logiku zadovoljenja ljudskih potreba i rješavanja socijalnih problema radije nego logiku maksimalizacije profita. To je *afirmativni* dio demokratske afirmativne države. Drugi princip jest *demokracija*- da te državne akcije budu rezultat demokratske deliberacije i rigorozne javne uračunljivosti. Uglavnom, u postojećem svijetu gdje je država snažno afirmativna u navedenom smislu, demokracija je razmjerno stanjena. Dok predstavničke demokratske institucije mogu postaviti izvanjske parametre afirmativne državne akcije, elaboracija i implementacija takvih intervencija uglavnom se odvijaju putem birokratskog hijerarhijskog sustava. Nigdje, zaista, ne postoji država za koju bi se točno moglo reći da se približila tom idealu.

Diskrepancija: Imate li informacije o tome kakva je situacija danas s “*real-world* eksperimentima u redizajnu demokratskih institucija” raspravljenima u knjizi *Deepening Democracy*? Mislim na reforme poduzete u Chicagu, Porto Alegreu u Brazilu i Kerali u Indiji.

Erik Olin Wright: Nemam, zapravo, nikakvih sustavnih novih informacija o tim slučajevima povrh istraživanja izdanog u *Deepening Democracy*, osim što mogu izvijestiti da su stvari generalno postale teže u svim slučajevima zadnjih godina. U Kerali je KP (*Komunistička partija*) izgubila posljednje državne izbore i novi je režim pružio manju podršku procesu upravnog planiranja na seoskoj razini, iako nisu raspustili osnovnu strukturu tih programa utemeljenih kasnih devedesetih. U Porto Alegreu, štedljivi proračuni posljednjih nekoliko

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

godina napravili su veliki pritisak na proces participativnog budžetiranja s obzirom da je, ako postoji malo novca za alokaciju, teže motivirati energičnu participaciju. U Sjedinjenim Državama, uopće, došlo je do uzmicanja od inovativnih programa orijentiranih unapređenju demokracije i stoga savjeti za planiranje očuvanja prirodnih staništa raspravljani u knjizi nisu unapredovali. Međutim, opća difuzija ideja i opunomoćena participacija porasli su i razni su novi eksperimenti u fazi formacije. Oblici participativnog budžetiranja, na primjer, čini se da se šire u drugim južnoameričkim gradovima.

Diskrepancija: Što mislite o potencijalu antiglobalizacijskih pokreta kao značajnih agenata društvene promjene? Neka teorijska pozadina dana im je u tekstovima popularnih autora poput Hardta i Negrija, te Naomi Klein, ali još uvijek se čini kao da nema koherentnog plana djelovanja i nikakve radne alternative ponuđene da se izazove društveni *status quo*.

Erik Olin Wright: Veliki dio antiglobalizacijskog pokreta pati od klasičnih problema anarhizma: kako jedan pokret usmjeren protiv političke moći može trajno oblikovati politiku i vlast? Koji bi javnopolitički zahvati bili poduzeti u slučaju da je vlast na raspolaganju? Uništiti WTO, ali čime ga zatim zamijeniti? Ukidanje trgovine? Bilateralni dogovori? U nekim raspravama prisutni su elementi dizajna, ali ne i sveobuhvatan program. Projekt je stoga prikladnije identificiran kao anti-program nego kao koherentni projekt društvene transformacije. Time se ne osporava duboka predanost antiglobalizacijskog pokreta socijalnoj pravdi niti epizodna postignuća stečena borbom demokratskih aktivista, pokreta seljaka bezemljaša, pokreta siromašnih i drugih. Takve borbe zaista su značajne. Utoliko što te borbe utjelovljuju principe demokratskog opunomoćenja javnosti, tako one i unaprijed zorno predočavaju na određene bitne načine alternativu svijetu korporativne dominacije stvorenog putem procesa korporativne globalizacije. Ipak, borbe javnosti za socijalnu pravdu u najboljem slučaju utjelovljuju alternativnu logiku društvene organizacije u embrionalnoj formi i, kao što znamo iz povijesti revolucionarnih pokreta, one često ujedno utjelovljuju i principe hijerarhijskog komandnog sustava.. U svakom slučaju, još uvijek ne postoji koherentan institucionalni projekt društvene transformacije u antiglobalizacijskom pokretu i neke snažne struje u pokretu- da ponovim, pogotovo one prožete anarhističkim senzibilitetom- čak izgleda da odbacuju poželjnost da se tome posveti više pažnje.

Diskrepancija: Nakon vaše sasvim nedavne suradnje s Archonom Fungom na opunomoćenom participativnom upravljanju i Philippeom Van Parijsom na konceptima osnovnog dohotka* (*basic income*) i subvencija interesentima* (*stakeholder grants*), koji su vam dugoročni planovi za Projekt?

* Koncepte *osnovnog dohotka* i *subvencije interesentima* predstavili su i elaborirali Philippe Van Parijs, te Bruce Ackerman i Anne Alstott na konferenciji Projekta realnih utopija "Preispitivanje redistribucije" (*Rethinking Redistribution*) koja je rezultirala knjigom "Redizajniranje distribucije" (*Redesigning Distribution*) koju će uskoro objaviti izdavačka kuća Verso.

Prema konceptu *osnovnog dohotka*, svim građanima daje se mjesečna stipendija iznosa dovoljno velikog da im osigura standard života iznad linije siromaštva. Taj mjesečni prihod je univerzalan (automatski se daje svim građanima bez obzira na njihove individualne ekonomske okolnosti) i bezuvjetan (ostvarivanje tog prihoda ne ovisi o izvođenju nekog posla ili nekim drugim uvjetima), op. prev.

* Prema, pak, konceptu *subvencije interesentima* svi građani čim napune ranu odraslu dob, recimo 21 godinu, prime jednokratnu paušalnu svotu novaca dovoljno veliku da svi mladi punoljetnici posjeduju značajan financijski imetak. Ackerman i Alstott predlažu (za SAD) da ta svota iznosi otprilike 80.000\$. Na taj bi se način zaista postiglo toliko propagirano stanje jednakih početnih šansi za sve, op. prev.

Erik Olin Wright: Projekt realnih utopija ima otvorenu- ili možda još preciznije, beskonačnu- agendu hvatanja ukoštac s problemom povezivanja emancipatorskih vizija i institucionalne izvedivosti. Postoji nekoliko tema na kojima aktivno planiramo raditi sljedećih nekoliko godina, premda se precizan raspored tek treba utvrditi:

- *Modeli egalitarnog demokratskog obrazovanja:* koji su principi dizajna za institucije koje pokušavaju implementirati “liberalne egalitarne” zamisli o distributivnoj pravdi? Do koje bi mjere istinski egalitaran obrazovni sustav morao umanjiti mogućnost ljudi da stvore nove nezavisne škole? Kako je moguće kombinirati funkciju školovanja da sortira ljude u različite vrste poslova s različitim statusom i zaradama (u predvidljivoj budućnosti) s egalitarnim principima?
- *Institucionalni dizajn za “high-road capitalism”.* Joel Rogers je predložio način razmišljanja o nečemu što on zove “high-road capitalism”- vrsta kapitalizma koja utječe na kapitalizam da stvara visokoplaćene, visokostručne poslove, koji vodi brigu o rezonantnosti sektora javnih usluga i koji je relativno egalitaran u svojoj distribuciji prihoda. U ovom projektu realnih utopija, Rogers će detaljno prikazati potpuni institucionalni dizajn takve forme kapitalizma ili nečeg što bi se moglo nazvati socijalnom demokracijom za 21. stoljeće.
- *Institucije egalitarne skrbi za djecu.* Niti jedna od knjiga Projekta realnih utopija nije se izravno doticala problema roda. Na ovoj konferenciji usredotočit ćemo se na problem insitucionalne podrške za roditeljsko odgajanje djece, posebno u obliku velikodušno plaćenih roditeljskih dopusta za brigu nad djecom, te ćemo ispitati odnos između takvih egalitarnih prijedloga i šireg problema rodne nejednakosti. Jedno od mišljenja je da će velikodušno plaćeni roditeljski dopusti najvjerojatnije *povećati* radije nego umanjiti rodnu nejednakost. Alternativno mišljenje je da bi plaćeni roditeljski dopusti, ako su dobro dizajnirani, mogli pridonijeti značajnoj transformaciji rodne podjele rada u kućanstvu, koja bi imala znatne implikacije za druge aspekte rodne nejednakosti u društvu.
- *Prema demokratskom medijskom sustavu.* John Nicols i Bob McChesney pripremaju institucionalni prijedlog za održiv demokratski, egalitaran medijski sustav.

Svaka od ovih tema koja ima već određene autore koji rade na osnovnim prijedlozima i konferencijama- te popratnim knjigama- vrlo vjerojatno će se zbiti u sljedeće tri godine. Druge teme koje želim uključiti u Projekt realnih utopija su:

1. “Tobinov porez”^{*} kao strategija za susprezanje toka kapitala
Sjever/Jug odnosi: trgovina, investiranje, razvoj
2. Problem kulturnog pluralizma: institucije integrirane različitosti
3. Institucionalni dizajni za ekološku održivost.

Diskrepancija: U kojoj ste mjeri zadovoljni s dosadašnjom recepcijom i disperzijom pet publikacija načinjenih unutar Projekta realnih utopija? Ima li jedna koja je stekla više pažnje i više interesa od drugih?

^{*} *Tobinov porez* vrsta je poreza na međunarodni promet valutama kojeg je osmislio ekonomist nobelovac (1981.) James Tobin. Porez je osmišljen da bi se stabiliziralo međunarodno financijsko tržište, sankcionirala kratkoročna špekulacija na tržištu valutama, i da bi se stečenim novcem (otprilike 100-300 milijarde američkih dolara godišnje) počeli rješavati hitni globalni problemi (siromaštvo, AIDS, globalno zatopljanje i drugi), op. prev.

Razgovor s Erikom Olinom Wrightom

Erik Olin Wright: Čini mi se da nisam sasvim zadovoljan s diseminacijom knjiga iz Projekta realnih utopija kakva je bila dosada. Svaka se prodala u samo oko 2000 primjeraka što mislim jedva da dotakne broj potencijalne publike za te ideje i pristupe. Moguće da će nakon što sada postoje južnoamerička izdanja na španjolskom jeziku, ideje dobiti puno širu cirkulaciju. Od knjiga izdanih dosada, posljednja- *Deepening Democracy*- sasvim je sigurno pobudila najviše pažnje.

Diskrepancija: Na čemu trenutno radite?

Erik Olin Wright: U kontekstu tema Projekta realnih utopija, trenutno radim na eseju naslovljenom "Uzimajući socijalno u socijalizmu za ozbiljno" (*Taking the Social in Socialism Seriously*). Imam draft eseja kojeg ću revidirati sljedećih nekoliko mjeseci. Moj plan je da zatim proširim taj tekst u kraću knjigu koja će služiti kao sveobuhvatni okvir Projekta realnih utopija u cijelosti.

Real Utopias Project